

Gdańsk, 25 lipca 2023.

dr hab. Justyna Siemionow, prof. UG
Uniwersytet Gdański
Wydział Nauk Społecznych

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Joanny Jezierskiej
pt. „ Wpływ wybranych programów resocjalizacji i czasu trwania izolacji więźniów na
zmiany ich obrazu samego siebie i samooceny”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Mieczysława Cioska, prof. UG**

Recenzja została przygotowana w odpowiedzi na Uchwałę Rady Dyscypliny Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 22 czerwca 2023 roku.

Ocena doboru problematyki badawczej i tematu rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska dotyczy aktualnego i ważnego zagadnienia związanego z procesem resocjalizacji dorosłych sprawców przestępstw w instytucjach penitencjarnych. Praktycy i teoretycy pedagogiki resocjalizacyjnej, jak i innych dyscyplin naukowych, nieustannie od dziesięcioleci poszukują odpowiedzi na pytanie jak zwiększyć stopień efektywności procesu resocjalizacji przestępców? Od czego zależy skuteczność prowadzonych działań i programów w środowiskach instytucjonalnych? Wskaźnik recydywy w Polsce utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie, stąd też badania prowadzone w kierunku wyjaśnienia tego zjawiska są niezmiernie wartościowe. Dodatkowo warto podkreślić, że realizacja badań naukowych w środowisku instytucji penitencjarnej jest obecnie trudna i wymaga od badacza znacznego zaangażowania, cierpliwości oraz dopełnienia wielu formalności aby zgodę na takie działania uzyskać.

Temat pracy jest w mojej ocenie trafny i wpisuje się w szeroki nurt badań społecznych opartych na paradygmacie psychologii poznawczej, która kluczową rolę w funkcjonowaniu człowieka przypisuje jego przekonaniom na temat siebie oraz otaczającej rzeczywistości.

Zgodnie z Ustawą o stopniach i tytułach naukowych (Art. 13.) rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata/kandydatki w danej dyscyplinie naukowej, dowodzić umiejętności prowadzenia przez niego samodzielnej pracy naukowej. Ten formalny wymóg praca Pani mgr Joanny Jezierskiej spełnia w pełnym zakresie dla tego typu prac badawczych z obszaru nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika. Temat przedstawionej do oceny dysertacji uważam za bardzo dobrze sformułowany, a przede wszystkim adekwatny do jej zawartości.

Struktura pracy oraz teoretyczne podstawy badań

Struktura pracy ma uporządkowany, poprawny układ, typowy dla opracowań naukowych o charakterze empirycznym, zawierający część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Rozprawa składa się ze wstępu (ss. 10-13), czterech rozdziałów teoretycznych (ss. 14-143), trzech rozdziałów empirycznych (ss. 144-409), zakończenia (ss. 410-415), obszernej bibliografii obejmującej publikacje obcojęzyczne i krajowe (ss. 434-459) oraz aneksu (ss. 481-493) prezentującego dziewięć załączników (oświadczenie o dobrowolnym udziale w badaniu plus zastosowane narzędzia badawcze). Spis tabel i wykresów Autorka zamieściła na stronach od 416 do 433. Bibliografię przedstawiono w tradycyjnym, uporządkowanym alfabetycznie układzie. Praca stanowi zamkniętą całość, ukazującą poprawność warsztatową i merytoryczną Autorki, układ pracy jest logiczny i komplementarny. Praca została przygotowana z wielką starannością i troską o szczegóły, co przy tak znacznej ilości danych, nie było zadaniem łatwym. W rozdziałach I-IV Autorka prowadzi rozważania teoretyczne w dwóch głównych wątkach: pierwszy dotyczy kary pozbawienia wolności w perspektywie, moim zdaniem, trafnie dobranych teorii oraz procesu resocjalizacji. Doktorantka dokonała rzetelnego przeglądu literatury przedmiotu, z uwzględnieniem najnowszych koncepcji w obszarze pedagogiki i psychologii, co w efekcie stworzyło bardzo dobre wprowadzenie do przeprowadzonych badań. Drugi podjęty wątek to programy realizowane w instytucjach penitencjarnych oraz pojęcie obrazu samego siebie, którego zmiana jest jednym z celów podejmowanych oddziaływań penitencjarnych. Warto podkreślić, że obydwa wspomniane wątki są względem siebie komplementarne, tworząc spójne teoretyczne podstawy prezentowanej pracy. Chciałabym zaznaczyć, że to opracowanie teoretyczne uważam za bardzo dobrze przygotowane, wskazujące na ogromny wkład pracy Autorki, która dokonała kwerendy literatury przedmiotu na szeroką skalę, uwzględniając w istotnym stopniu badania światowe. Przeczytałam tę część pracy z przyjemnością i zainteresowaniem, odnajdując w niej świeżość spojrzenia na resocjalizację penitencjarną. Szczególnie chciałabym podkreślić umiejętność, ale też i staranność Autorki w łączeniu teorii psychologicznych i pedagogicznych. Interdyscyplinarność jest w części teoretycznej naturalna, płynna i stanowi niewątpliwą atut prezentowanej pracy, jednocześnie nie pozostawiając wątpliwości o jej pedagogicznym umiejscowieniu.

Część empiryczna

Do tej części rozprawy zaliczam rozdziały V-VII (strony 148-410). Doktorantka przedstawiła w niej przyjętą perspektywę metodologiczną, procedurę badań oraz wyniki. Wskazane rozdziały pracy to trzy projekty badawcze, składające się na spójną całość. W każdym rozdziale Autorka przedstawia problematykę badań, cel, pytania badawcze, zmienne oraz procedurę i charakterystykę respondentów. Moim zdaniem każde z tych badań mogłoby (po dalszym rozwinięciu) stanowić odrębną pracę naukową. Poniżej odniosę się zatem do każdego z tych rozdziałów.

Dokładność i precyzja Autorki w formułowaniu szczegółowych pytań badawczych **w rozdziale V** zasługuje na szczególną uwagę. Ponadto, czytelny sposób przedstawienia kolejnych etapów postępowania badawczego, pomimo jego wysokiego stopnia złożoności, pozwala na pełne zrozumienie kolejnych kroków, które realizowała Autorka jak i uzyskanych wyników. W tej części rozprawy doktorskiej można odnaleźć zaawansowane i złożone opisy statystyczne, które pozwalają stwierdzić, że Doktorantka posługuje się sprawnie programami do analizy danych ilościowych oraz rozumie cel ich zastosowania. Za trafny uważam, wybór zmiennej niezależnej jako czasu pobytu badanych w jednostce penitencjarnej z podziałem na trzy podtypy: krótki czas, średni i długi. Wyniki badań własnych dotyczących związku z czasem pobytu w ZK oraz ze zmianami wybranych i mierzonych przez Doktorantkę zmiennych psychologicznych dostarczają wielu ważnych informacji na temat przebiegu procesu resocjalizacji w środowisku instytucjonalnym. Autorka pracy prowadzi czytelnika przez te meandry danych (jest ich naprawdę bardzo dużo w tym rozdziale), odnoszenie tych informacji do określonych wcześniej szczegółowych problemów badawczych, niejako ich przypominanie czytelnikowi, wydaje mi się wręcz konieczne i znacznie ułatwia ich zrozumienie. W dyskusji wyników (rozdział V) można odnaleźć odwołania do innych badań z tej samej tematyki, w które sprawnie Doktorantka wplata swoje wnioski, ukazując tym samym ich trafność. Zabrakło mi pewnego domknięcia tej analizy, jedną generalną konkluzją, która wprowadzałaby czytelnika w kolejny rozdział pracy.

W rozdziale VI odnajdujemy opis kolejnego badania, którego celem jest ujawnienie potencjalnego związku pomiędzy udziałem osadzonych w wybranych programach resocjalizacyjnych realizowanych przez służbę więzienną, a zmianami w zakresie wybranych cech osobowościowych. W tej części pracy, podobnie jak w poprzedniej, jasno określone pytania badawcze, zmienne oraz procedura badań, nie pozwalają czytelnikowi zagubić się w kolejnej dużej partii danych. Tu miałabym drobną uwagę dotyczącą kryterium doboru programów do badań, powinno być to wyjaśnione nieco szerzej. Doktorantka opisuje czego

dotyczą te wybrane programy i zapewne tu lokuje uzasadnienie swoich decyzji. Być może było to konsultowane ze specjalistami, jest to nie do końca czytelne. Autorka w dalszej części tego rozdziału omawia wyniki w odniesieniu do każdego z prezentowanych programów resocjalizacyjnych – co uważam za atut pracy. Wczytując się w zawarte tam treści, można zauważyć czy też potwierdzić słuszność przyjętych przez Doktorantkę założeń, że tego typu programy realizowane w pracy penitencjarnej mają istotne znaczenie dla uzyskania efektów resocjalizacyjnych. Natomiast nieco zaskoczył mnie fakt porównywania badanych grup w programie ART trwającym dwa tygodnie, w tak krótkim okresie raczej nie uzyskamy żadnych efektów, stąd też bardzo ciekawa jestem uzasadnienia Autorki co do tej decyzji. Interesujące są rozważania Badaczki na stronach 364-366 dotyczące podsumowania pięciu edycji wspomnianego programu. Jest to świetny przykład ewaluacji danego programu, a wnioski z niej mogłyby pomóc w opracowaniu kolejnej jego wersji.

Rozdział VII zawiera opis badania, którego celem było porównanie grup więźniów: przebywających po raz pierwszy w ZK (1-3 miesięcy), przebywających w ZK przez okres 1,5 roku (zaadoptowanych do sytuacji izolacji więziennej) oraz grupy kontrolnej. Na str. 379 Autorka pisze „*do grupy psychologicznych zmiennych zależnych wybrane zostały te, które prawdopodobnie ulegać będą istotnym zmianom wraz z czasem trwania izolacji więziennej*”. Nie ma tu nawiązania do poprzednich rozdziałów i opisanych w nich badań, co wydaje się być naturalne, gdyż w tych właśnie wynikach można odnaleźć uzasadnienie do wyboru zmiennych zależnych w badaniu nr III. Doktorantka zatem nie doceniła sama siebie i efektów już wykonanych działań naukowych. Ten rozdział wyraźnie pokazuje, że Doktorantka wie o czym pisze, że zna realia funkcjonowania zakładów karnych, a przede wszystkim specyfikę badań naukowych prowadzonych w tym środowisku. Dyskusja wyników w tym rozdziale (str. 405-409) w mojej ocenie jest niezmiernie istotna dla praktyki penitencjarnej, zwraca bowiem uwagę na to, że oddziaływania planowane i realizowane wobec osadzonych znajdujących się w tzw. „szoku uwięzienia” powinny być odmienne od tych, które kierowane są do osadzonych z dłuższym stażem.

W rozdziale VII znajdują się wnioski dotyczące całego projektu badawczego, jest to synteza opisanych w poprzednich rozdziałach badań. Doktorantka koncentruje się tu nad poznawczymi korelatami osobowości tzn. samoocenie i strukturze „ja”. Jest to potwierdzeniem obecnych w literaturze przedmiotu wyników wielu innych badań, wskazujących na to, że są to zmienne psychologiczne o fundamentalnym znaczeniu dla skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych wobec dorosłych jak i nieletnich sprawców przestępstw. Zatem planowane działania w pracy penitencjarnej z osadzonymi powinny koncentrować się na budowaniu potencjału osadzonych

w tych właśnie obszarach. Współczesna psychologia rozwoju człowieka (life span development) akcentuje, że rozwija się on przez całe swoje życie, stąd też działania zmierzające do wzmacniania struktury ja i budowania pozytywnego obrazu siebie są celowe także w zakładach karnych dla dorosłych. Zgadzam się w pełni ze zdaniem kończącym pracę (str. 415), że wyniki przedstawionych badań stanowią dobry punkt do dalszych poszukiwań i analiz naukowych, z uwagi na to, że na pytanie jak podnieść efektywność procesu resocjalizacji w instytucjach penitencjarnych, żaden z badaczy, a było i jest ich bardzo wielu, nie znalazł satysfakcjonującej odpowiedzi.

Jeden z mankamentów pracy, który dostrzegam dotyczy świadomości Doktorantki na temat ograniczeń zrealizowanych badań oraz minimalizacji ryzyka/zagrożeń, związanych z realizacją projektu badawczego w środowisku instytucji penitencjarnej (środowisku izolacyjnym). To znaczy, być może pani mgr Joanna Jezierska ową świadomość ma, ale nic nie napisała o tym w swojej pracy.

Do części empirycznej chciałabym dodać jeszcze jedną uwagę redakcyjną, a mianowicie Autorka przy wszystkich wykresach prezentujących dane uzyskane z badań, stosuje podpis „rysunek”. W mojej ocenie warto stosować precyzyjne podpisy, oczywiście nie ma to wpływu na merytoryczną ocenę dysertacji.

Dokonując bilansu rozprawy doktorskiej mgr Joanny Jezierskiej pomimo naprawdę drobnych jej mankamentów, poniżej wskażę mocne strony pracy, które składają się na globalną ocenę:

1. Wysoko oceniam warsztat naukowy Kandydatki, która zdecydowała się na realizację złożonego projektu badawczego, unikając po drodze poważniejszych problemów, Doktorantka, co mi bardzo imponuje, nie wybrała łatwego rozwiązania metodologicznego, a złożone i wielowymiarowe.
2. Pani mgr Joanna Jezierska sprawnie porusza się na styku dwóch dyscyplin naukowych a mianowicie pedagogiki i psychologii, posługuje się dojrzałym naukowym językiem, wyraźnie dostrzegam umiejętność łączenia naukowego toku rozważań z potrzebną klarownością i komunikatywnością języka, co raz jeszcze podkreślam, przy tak złożonym projekcie badawczym było zadaniem niełatwym.

3. W ogólnym zarysie praca przygotowana została na wysokim poziomie, co wyraża się w zauważalnej staranności Autorki, aby wszystkie rozdziały rozprawy spełniały wymagania stawiane tekstom naukowym.
4. Zebrany i opracowany przez Doktorantkę materiał badawczy dostarcza wielu danych, a jego potencjał wykracza daleko poza ramy prezentowanej pracy, z pewnością może stanowić podstawę do dalszych badań, zarówno dla samej Kandydatki, jak i innych badaczy tego zagadnienia.
5. Doktorantka poprawnie, zgodnie z postawionymi celami badań (ogólnym jak i szczegółowymi w poszczególnych badaniach) dobrała narzędzia badawcze. Z uwagi na merytoryczne przygotowanie (Kandydatka jest również mgr psychologii) sprawnie i skutecznie się nimi posługiwała.
6. Podjęty temat rozprawy doktorskiej jest niezmiernie ważny i aktualny, aczkolwiek nie nowy. Nadal jednak, moim zdaniem, istnieje ogromna potrzeba tego typu badań, które mogą przyczynić się do wprowadzenia zmian w modelu pracy penitencjarnej z dorosłymi sprawcami przestępstw. Praca pani mgr Joanny Jezierskiej wpisuje się w fundamentalny dla resocjalizacji problem: jak podnieść stopień efektywności procesu resocjalizacji w zakładach karnych oraz jakich wskaźników używać do jego analizy?
7. Kolejnym ważnym elementem prezentowanej pracy są wnioski, po każdym badaniu oraz wnioski dotyczące całości. Nie wnoszę tu uwag, jedynie pragnę wyrazić pewien niedosyt. Tak rzetelnie przeprowadzone analizy przez Doktorantkę dają podstawy do bardziej rozbudowanych wniosków i refleksji.
8. Recenzowana praca ma wysoką wartość poznawczą, analiza wyników badań jest przekonująca a Autorka zgodnie z przyjętą w dysertacji procedurą badawczą – postawione cele teoretyczno-poznawcze osiągnęła. Zrealizowany przez mgr Joannę Jezierską projekt badawczy bez wątpienia wzbogacił wiedzę z zakresu procesu resocjalizacji w zakładach karnych.

Konkluzja i wniosek formalny

Przedłożona do recenzji praca doktorska mgr Joanny Jezierskiej pt:” *Wpływ wybranych programów resocjalizacji i czasu trwania izolacji więźniów na zmiany ich obrazu samego siebie i samooceny*” spełnia wszystkie kryteria stawiane tego typu pracom naukowym. Zawiera twórcze i oryginalne rozwiązanie określonego problemu lokowanego w pedagogice, mogącego prowadzić do rozpoznania nowych obszarów w zakresie postawionych przez Autorkę pytań badawczych. Mgr Joanna Jezierska w stopniu wystarczającym opanowała naukowy warsztat badawczy i bardzo dobrze sprostała wymaganiom stawianym kandydatom do stopnia naukowego doktora.

Tym samym stwierdzam, że w/w rozprawa doktorska pani mgr Joanny Jezierskiej napisana pod kierunkiem dr hab. Mieczysława Cioska, prof. UG spełnia wymagania sformułowane w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, zatem wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Justyna Siemionow, prof. UG